

Душан Д. Старевић
БЕНКОВАЧКА ХРОНИКА

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензенти
проф. Светозар Борак и др Милан Гулић

Душан Д. Старевић

БЕНКОВАЧКА ХРОНИКА

(Зайиси и сјећања)

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

ИСТИНА
Издавачка установа
Епархије далматинске
Београд – Шибеник

Мојим синовима Душану и Расіку

САДРЖАЈ

Умјесто увода	11
Прво поглавље	17
<i>У августу 1995. Ејџаф за јроїнане.</i>	
Друго поглавље	23
<i>Пејнаесї јодина јослије. Скуј Бенковчана у Шимановцима.</i>	
Треће поглавље.....	34
<i>Бенковачка уїверда Кашиел</i>	
Четврто поглавље.....	45
<i>Кончаревићи, Симеон Кончаревић и Бенковачка скуїшиїина</i>	
Пето поглавље	54
<i>Породица Димийровић, Шїиро Димийровић Коїаранин. Породица Борин.</i>	
Шесто поглавље	61
<i>Тодор Бабић и Љубомир Вуиновић. О јолиїичким збивањима и бенковачким Изјавама.</i>	
Седмо поглавље	78
<i>А како и зашїо се родило зло</i>	
Осмо поглавље	86
<i>О Бенковцу исїод Кашиела, њеїовом значају, јолиїичким јриликама и доїађањима у Далмацији. Країка француска владавина. Посјеїта Маїије Бана.</i>	
Девето поглавље	100
<i>Јурковићи</i>	

Десето поглавље.....	127
<i>Писмо браћу Борису у Силији</i>	
Једанаесто поглавље.....	138
<i>Кућа Јурковића</i>	
Дванаесто поглавље	156
<i>Чећа се још увијек сјећам. Бенковачки карџаши. Вјечити бенковачки студенти у Зајребу. Зјайећа изразна у кући.</i>	
Тринаесто поглавље.....	170
<i>Животи у старој кући. Дјечија исцртавања. Полег са терасе. Сајам у Бенковцу.</i>	
Четрнаесто поглавље.....	195
<i>Љубо Д. Јурковић</i>	
Петнаесто поглавље.....	237
<i>Осврћ на једну књију и једно пријатељство</i>	
Шеснаесто поглавље.....	261
<i>На Бохињу</i>	
Седамнаесто поглавље	269
<i>...вријеме тради, вријеме разрађује</i>	
Осамнаесто поглавље.....	289
<i>Мој дјед Никола</i>	
Деветнаесто поглавље	302
<i>Полиитичке прилике у царевини. Крај рата и прва италијанска окупација. Слобода и једна велика љубав у Бенковцу.</i>	
Двадесето поглавље.....	320
<i>1941. Бјекство из Сарајева.</i>	

Двадесет прво поглавље	327
<i>У Крушевицу</i>	
Двадесет друго поглавље	338
<i>Београд. Ослобођење. Повраћаак.</i>	
Двадесет треће поглавље	352
<i>Обрен. Посјећа Гацку.</i>	
Двадесет четврто поглавље.....	359
<i>Сћаровићи, зајиси и ѡредања. Сусрећ у Фућоју.</i>	
Двадесет пето поглавље	373
<i>Повраћаак у Далмацију. Послијерајни живоћу Загру.</i>	
<i>Смрћ дједа Николе.</i>	
Двадесет шесто поглавље	387
<i>Рано дјећинство и Загру</i>	
Двадесет седмо поглавље.....	407
<i>Још мало о Загру и данима које сам у њему ѡвео као дјеће</i>	
Двадесет осмо поглавље	411
<i>О Савићима</i>	
Двадесет девето поглавље	422
<i>Пресељење у нови велики сћан. Полазак у школу. Моје ѡрве и једине комије – Бјелановићи. Тридесето ѡглавље. Бачко доба. Књије. Библиотека. Сћорћ.</i>	
Тридесето поглавље	428
<i>Бачко доба. Књије. Библиотека. Сћорћ.</i>	
Тридесет прво поглавље	448
<i>Изабацивање из Загра. Брзи крај сћорћске каријере.</i>	
<i>Први разѡвор с оцем.</i>	

Тридесет друго поглавље	460
<i>Пријреме за њолазак у њмназију. Како сам њосњао “мали борац за ћирилицу”. Први њмназијски дани.</i>	
Тридесет треће поглавље	479
<i>Пуњовање у Русију</i>	
Тридесет четврто поглавље.....	493
<i>Гимназијски дани</i>	
Тридесет пето поглавље	502
<i>Како је основана бенковачка њмназија. Бенковачки њрофесори.</i>	
Тридесет шесто поглавље	512
<i>Професор Ненад Косовић</i>	
Тридесет седмо поглавље.....	521
<i>Мала њалерија ликова из бенковачких њроменада. Арђиисти Љубо Пуњовац.</i>	
Тридесет осмо поглавље	537
<i>О Београду. Дилеме, борба, њораз. Одлазак на сђудује.</i>	
Тредесет девето поглавље.....	555
<i>Очева болесђи и смрђи</i>	
Изјава далматинских Срба 6/18 августа 1879. године.....	567
<i>Srbi Bukovčani</i>	
БИЉЕШКА О АУТОРУ	605

Умјесто увода

Ако писана ријеч није ништа друго него баштињење истина о људима који су живјели и догађајима који су се збивали у времену и простору, чување од заборава мноштва стварно проживљених животних тренутака, личних искустава и спознаја, и за разлику од историје, која углавном занемарује дубоко проживљена искуства појединца и жртве, задира у дубље слојеве људске душе, битност и интиму појединца, па нужно у себи носи аутобиографски печат, онда вјерујем да нисам узалуд, сваког дана, макар, сат-два слободног времена трошио пишући ове странице, пребирао по старим хартијама, трагао за неким документима и биљежио, мени, интересантна свједочанства и сјећања. И тако годинама.

Да се, коначно, прихватим те нимало лаке и веома незахвалне работе, највјероватније ме је приморало библијско страдање мога народа у Хрватској 1995. године, када су Срби, у злокобној августовској ноћи, остали без ичега, многи и без икога, и, онако, насилно прекинутим претходним животима, разбијени и очајни, кренули којекуда по бијеломе свијету, понајвише у Србију, гдје сам и ја застао, и гдје ми је требало неколико година да се поново родим и започнем други, нови и потпуно другачији живот.

Кажу, када човјек остане без ичега: дома, завичаја, ближњих, пријатеља, материјалних и духовних вриједности које су његови преци генерацијама стварали, његовали, љубоморно чували и баштинили, остану само сјећања. А са смрћу, за коју, опет неки кажу, да је једина животна извјестност, нестану и сјећања. Нестане све, остане голо ништа.

Знаменити Дејан Медаковић у својим “ефемерним” хроникама, дотичући се овог проблема, сјајно записује: “... заиста је немогуће прихватити мисао да је цео наш живот био узалудан, некористан и непотребан, да наша лична повест никоме не служи, да је унапред онеспособљена да пружи бар делић неке радости или туге, макар неки подстицај за оне који долазе. Зар су доиста сва наша искуства непреносива? – питам се хитајући по овим брдашцима као одметник из неког боја који тражи сигуран заклон. Нисам сигуран, али ипак верујем, управо тада сам одлучио да сведочим, да заменим оца који је то у животу избегао. Нису ме убедили ти његови изговорени и прећутани разлози које само наслућујем. У свим тим размишљањима кључно је место **жртва**. Без њеног свесног прихватања гаси се снага сваког сведочења и све постаје неуверљиво и сувишна прича, једна од оних многобројних лажи којима свакодневно загађују свет.”

*

Велику материјалну имовину и још вреднија културна добра и вриједности, моја породица је наслиједила од својих предака, далматинских Срба – Јурковића, који су је стицали и стварали, још од времена француске владавине, и херцеговачких Срба – Старовића, који су сачували своју традицију, поријекло и предања више вијекова унатраг.

Прераном смрћу оца, западе ме велика обавеза и част, да наставим породичну традицију његовања и чувања тих вредности.

Али, августовски погром 1995. године, за једну ноћ, однио је све, а ја као нови чувар “породичног блага” нисам успио сачувати ништа.

Ова болна истина, дуго ме је изједала, ово тим више, што су у моја најудаљенија сјећања неизбрисиво урезане успомене из дјетињства и јасне слике, некад раскошне и богате куће Јурковића, у којој сам проживио рану младост, и која се више доимала као некакав музеј, који ми и данас, послије толико времена, једнако јасно прича и осликава живот једне српске грађанске породице за вријеме аустријске царевине. Због тога сам, ваљда, трајно остао “заражен” прошлошћу.

Од ране младости, погледа усмјереног у прошла времена, само је расла бол и жал за тим несталим вриједностима, а понајвише за изгубљеном антикварном, најстроже селектираном библиотеком, са више од пет хиљада наслова и богатом архивом, којом се могла вјеродостојно извршити реконструкција минула два и по вијека историје сјеверне Далмације. Иако, је било приједлога да је склоним у манастир Крка, за што се залагао и Епископ далматински Лонгин, то нисам урадио. Могао сам спасити и сачувати барем нешто, а нисам. Једино што ми је преостало, јесте да пишем и свједочим.

Ако је злокобна олујна ноћ била окидач и подстрекач, за све оно што у овој књизи слиједи, онда је суштински разлог њеног настанка, опћељудско осјећање, којег нико не може да се отараси – носталгија.

Други велики српски заслужник из Хрватске, др Станко Кораћ, пишући о свијету, људима и реализму Владана Деснице, на једном мјесту тврди: “Ако самоћа покреће наше унутрашње немире и стрепње, носталгија их држи у непрекидном трајању. Јер, носталгија је све оно што смо били и што нисмо заборавили. Носталгија нам чува прошлост да се не изгуби, да не потоне у времену које стално јури. Помоћу ње знамо да прошлост никад није прошлост, како би рекао Фокнер, она живи у садашњости и мијеша се са њом. Кад је свијет натопљена прошлошћу, то је доказ да је она вјечна и да живи тако дуго како је дуго жива свијест.” Иван Галев каже: “... свака је носталгија, носталгија за једним несталим временом и за једним несталим ја у њему. Али, ако се зна за некадашње ја, оно није потпуно изгубљено. Оно је у нама као наша садашња мука која се не може одбацити. Свијет је препун успомена – помислим. Свијет је просто загушен под теретом прошлости.”

“Пошто се прошлост не може одбацити”, наставља Кораћ, “човјек се обогаћује њеним садржајима. Нама правог човјека без прошлости, јер би то значило да није живио. Само истински живот може да оставља успомене, а садашњост може да буде богата само онда ако се интезивно живјело у прошлости. Прошлост је у нама као носталгична љепота”.

Је ли могуће дати прецизнији одговор на питање – Зашто писати? – од онога садржаног у цитираним реченицама двојице српских великана, и да ли им је потребно било какво објашњење или коментар.

Размишљајући како да насловим странице које слиједe, сјетим се да су у Бенковцу, средином шездесетих година

прошлого вијека, изашла два броја “Бенковачке хронике”, магазина за историју, друштвена и културна питања. Магазин је требао наставити дугу традицију његовања српске културе и историје у Далмацији, започету 1836. године, “Српско-далматинским магазином”, који је покренуо и уређивао знаменити Божићар Петрановић, настављену “Магазином сјеверне Далмације” Владана Деснице. Нажалост, ни ова “српска иницијатива” није могла дуго трајати, уосталом, као ни многе друге, за вријеме владавине националкомунистичких власти у Хрватској. Али, изненадно, моји записи и сјећања, током писања, зачуђујућом брзином, како то најчешће и бива, постадоше много шире и дубље штиво, од првобитне замисли, и у добром дијелу срушише, ипак, уже оградe једне породичне и бенковачке хронике, прикључивши себи, малу историју бенковачког краја кроз минула два и по вијека, и многе кључне историјске догађаје на нашем дијелу Балкана, који су снажно и болно утицале на мој Бенковац и моју породицу.

Аутор

*На њочейку свих сѣаза и љушева,
у основи саме мисли о њима,
сѣоји снажно и неизбрисиво урезана сѣаза,
којом сам љрви љуѣ слободно љроходао.
Било је ѣо ...*

(Иво Андрић)

Прво поглавље

У авѣусѣу 1995. Еѣѣѣаф за љроѣане.

Дуго, упорно лупање на вратима тргло ме је из сна, те суботе, тог петог августовског јутра 1995. године. Дохватио сам пиштољ испод јастука, полако устао, опрезно и тихо пошао ка улазним вратима стана, држећи га репетираног, спреман да реагујем. Непрекидна лупњава, све је јача и нервознија. Пришавши до самих врата, чујем, дозива ме, однекуд познат, младеначки глас:

– Чика Дуле, чика Дуле, ... Јесте ли ту, пробудите се, ..., ја сам!

Када сам отворио врата, младић у маскирној униформи, кога сам једва препознао у раном и још увијек мрачном љетњем јутру, син мог доброг пријатеља Раде Граовца из Смоковића, наоружан до зуба, рече ми, уплашено и нервозно, дрхтавим и испрекиданим гласом, као да му понестаје даха:

– Уф, ..., добро је, ту сте, ..., послао ме ћаћа, ..., чика Дуле, сви су ноћас отишли, у Бенковцу нема више никога! – и сјури се низ степениште, оставивши ме на вратима, збуњеног и скамењеног.

Затворим за њим врата стана и уђем у кухињу. Погледам на зиду сат. Четири сата и двадесет три минута.

Рана јутарња свјетлост, једва је, полако и опрезно почела улазити у кућу. Струје нема.

Извана се чује непрекидна грмљавина артиљерије и снажне детонације бомби које падају на Бенковац, бука и ларма. Дрхтаће тла се осјећа под ногама и на прозорским стаклима, пуно јаче, чешће и ближе него минулих дана. Са окна прозора, са којег свако јутро волим погледати Велебит, видим комадић пламеном ужареног неба. Гори кућа мог комшије Жежеља. Пала граната.

Из центра града допире бјесомучна пуцњава, рафална и појединачна. Чују се тенкови и понеко возило које пројури мојом улицом. Зачудо, потпуно сам миран, као да се ништа не дешава или се дешава негдје далеко и некоме другом. На столу, тањир са остацима вечере коју сам покушао појести прије непуна три сата. Чини ми се, још је топла. Сједам за сто и покушавам да мислим, али ми не успијева. У глави, одједном, празнина као никад. Што више размишљам, све је већа и црња. Устанем и полако изађем из стана и потпуно празне зграде, посљедњи станар, ступим на двориште, до црног “Фиата-Уна”, који ми је остао послѣје смрти оца, не мислећи ништа и не осјећајући ништа. Успорен сам и лијен. Малаксао и неиспаван. Не иде ми се нигдје, а и гдје би? Рано је јутро.

Ипак, кренем колима, возим полако, споро, својом улицом Миљенка Бјелановића преко Каштела, па низ најстрмију улицу у Бенковцу, Бошка Јокића, до Биоградске раскрснице. Са свих страна се чују снажне детонације и пуцњава. Не видим никога, само из мрака чујем лавез и завијање паса. Чудим се колико их има.

На раскрсници скренем лијево према центру. И даље никога не срећем, нити видим. Прођем поред градске куће која зјапи сабласно празна, широм отворених прозора и

главних улазних врата, који се црне на бијелој каменој фасади зграде, и стигнем до главне улице Раде Кончара, у којој се налазила моја стара породична кућа.

У улици гужва и метеж, журба и паника, хаос. Мноштво војника у повлачењу, неколико војних возила, тенкова, камиона, ђипова, ... Војници, као луди, урлају, бијесно пуцају насумице, у ваздух, зидове кућа, по излозима радњи, прозорима, онако сјebани, огорчени, љути, изнурени, пијани и преварени. Зауставио сам се, и не излазећи из кола посматрам своју родитељску кућу. Желим да уђем. Ту смо се родили, мој брат и ја, истога дана. Желим да из старе радне собе мога прадједа, коју сам реновирао, намјестио и вратио у епоху друге половине деветнаестог века, пуну вриједних старих породичних предмета, архивом и библиотеком антикварних књига, узмем нешто и понесем са собом, као успомену. Бар тако мислим, вјероватно несвјесно, јер још увијек не вјерујем. Не вјерујем у оно што видим. Не, то се не догађа. Ипак, чекам и посматрам. Из трговачких радњи у приземљу породичне куће, војска у журби, кроз разбијене излоге износи робу, ствари, храну, ..., све што им дође под руку, видим исто се дешава у готово цијелој улици. Двије, три зграде од моје, у коју желим ући, гори породична кућа старог трговца Вује Дрче. Пар дана послје, у колони чујем, Вујин унук Мошо је запалио, прије него је кренуо у збијег.

И даље чекам и гледам стару кућу. Војници су управо завршили са пражњењем и разбијањем радњи у приземљу и војним возилима убрзано кренули даље, журећи из града, да се прикључе колони. Полако изађем из аутомобила и пођем ка кући. Уђем у кућу, и прођем кроз дуги портун, па каменим степеницама се успнем до своје радне собе. Откључам и уђем у собу, коју је већ испунило рано јутарње августовско сунце. Све је на свом месту. Онако како сам јуче

оставио. За трен ми кроз главу прођу године које сам ту, у тој соби провео, радећи, читајући, пишући, дружећи се са многим знаним и незнаним, ... Знам да више немам времена, да се не смијем дуже задржавати, јер је опасност ту. Готово да је могу додирнути. Свеједно, неко вријеме стојим укопан и гледам свој радни сто, намјештај, књиге, фотографије, слике предака на зидовима, икону Светог Танасије, породично стабло Старовића које уоквирено виси на зиду изнад мог радног стола. Не осјећам ништа, ни страх, ни тугу, ни срџбу, ..., чак ни збуњеност, панику, ..., само голо ништа. Стојим и даље укипљен. Остао би, сјео за сто, као и обично, узео неку књигу и читао, ... Тешко ми је и не желим да изађем, али из дубине мене, неки, да ли Божији или ђаволски глас ме тргне из обамрлости и говори да морам кренути, јер више нема никога и ничега. Онако у магновењу, из фиоке старе витрине за књиге узимам дједов војнички картон, који је мој отац давно на волшебан начин прибавио у Војном музеју у Београду, орден “Светога Саве”, “Генеологију породице Старовић” аутора Растислава Старовића и монографију “Село Самобор” Милоша Слијепчевића. Најзад изађем из куће, претходно закључавши собу већим жељезним кључем, кога стављам у џеп и тешким кораком упутим се од куће до кола. Излазећи из Бенковца, возећи се Книнском улицом поред монументалне парохијске цркве Светог Јована Претече, сам видио никога. Више није било ничега.

Мислио сам, да то јутро никада неће доћи, иако сам га се, слутећи, већ неко вријеме прибојавао.

Бенковац је нестао – појео га мрак.

*

У непрегледној, тешкој и спорој колони преко 300 хиљада душа прогнаних и очајних, прешао сам Уну, Дрину